

Наталія Бутрин-Бока,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3684-7177>

СУЧАСНІ ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПОРЯДКУ РЕЄСТРАЦІЇ ТА РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ

Досліджено сучасні можливості укладення та розірвання шлюбу в Україні. Тема надзвичайно актуальна для сьогодення з огляду на нововведення, на кшталт, «Одруження за добу», укладення та розірвання шлюбу за допомогою мобільного застосунку «Дія». Такі види сприяють пришвидшенню самої процедури та надання можливості військовим, у т. ч. тим, котрі, за очевидних причин, не можуть бути присутні або мають доволі малий проміжок часу для реєстрації шлюбу. Сучасні інструменти реєстрації та розірвання шлюбу в нашій державі роблять ці процеси зручними, доступними, швидкими та економічними.

Ключові слова: шлюб, укладення шлюбу, розірвання шлюбу, правові інструменти, процедура укладення шлюбу, порядок розірвання шлюбу, державна реєстрація, державні органи, шлюбні відносини, інститут шлюбу.

Butryn-Boka N.

Modern legal instruments regarding registration and dissolution of marriage in Ukraine

The chosen topic of the study is extremely relevant for our time, considering such innovations in the procedures related to marriage issues, such as «Marriage in a day», conclusion and dissolution of marriage with the help of the mobile application «Diyа».

In today's world, where more and more people use digital technologies in their daily lives, there is a need not only to introduce more and more modern tools that regulate a considerable number of relationships, but also to clarify the current procedure for registration and dissolution of marriage. Traditional tools, such as a personal application to the state registry of civil status, in contrast, are less convenient, accessible and fast for today's youth, because there is a need for speed, mobility and comfort.

The above-mentioned legal aspects can and should be considered in combination, both from a civil and administrative point of view. We tried to highlight this «combo» in the study.

Keywords: marriage, conclusion of marriage, dissolution of marriage, legal instruments, procedure of conclusion of marriage, order of dissolution of marriage, state registration, state bodies, marital relations, institution of marriage.

Постановка проблеми. Шлюб як соціальна інституція визначається не лише емоційним зв'язком двох людей, а й процесами їхньої правової реєстрації та, за необхідності, розірвання. Згідно зі ст. 51 Конституції України, шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки й чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права й обов'язки у шлюбі та сім'ї [1]. Однак чинний порядок через органи реєстрації актів цивільного стану сьогодні виглядає застарілим та недостатньо ефективним у контексті сучасних технологій. У сучасному світі, де все більше осіб використовують цифрові технології у своєму повсякденному житті, виникає необхідність впровадження сучасних інструментів реєстрації та розірвання шлюбу. Традиційні інструменти, зокрема особисте звернення до органу державної реєстрації актів цивільного стану, менш зручні, доступні та швидкі. Юридичне оформлення шлюбу відбувається через його державну реєстрацію, котра має, як уже наголошувалось, конститутивне (правостворююче) значення, бо тільки шлюб, зареєстрований у встановленому порядку, зумовлює правові наслідки [2, с. 102]. Згідно з чинним СК України, ст. 28, заяву про реєстрацію шлюбу подає жінка та чоловік до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором [3, с. 10].

Особисте звернення до органу реєстрації актів цивільного стану може бути незручним, особливо якщо подружжя проживає в іншому місті або районі. Не всі люди мають можливість особисто відвідати орган ДРАЦСу. Наприклад, це може бути важко для осіб з обмеженими можливостями, осіб, які про-

живають у віддалених районах або тих, які працюють у незручний час. Водночас інші статті СК України визначають, що шлюб може бути розірваний за спільною заявою подружжя до органу реєстрації актів цивільного стану або на підставі рішення суду, яке набуло чинності. Традиційний метод реєстрації та розірвання шлюбу через органи реєстрації актів цивільного стану супроводжується численними бюрократичними процедурами та паперовими формальностями. Це стає причиною зайнятості великої кількості часу, яке можна було б використати більш ефективно.

Згідно із п. 4 ст. 14 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», сама державна реєстрація проводиться лише через місяць після подання заяви про реєстрацію [4]. Така затримка пов'язана з тим, що необхідно зібрати та перевірити певні документи, а також узгодити дату та час реєстрації або розірвання шлюбу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковці, фахівці з сімейного права та соціології досліджують способи полегшення та удосконалення процесів реєстрації та розірвання шлюбу, зокрема через впровадження цифрових технологій та онлайн-сервісів. Один із ключових аспектів – це зменшення бюрократії та спрощення доступу до послуг.

Останні дослідження також акцентують увагу на впливі гендерних чинників та соціокультурних змін на процеси реєстрації та розірвання шлюбу. Деякі аспекти стосуються правового регулювання та визначення нових стандартів етики й дотримання прав жінок і чоловіків у сімейних справах.

Окрім того, експерименти з використанням блокчейн-технологій для реєстрації шлюбу та розірвання сімейних зв'язків виявляються актуальними в деяких регіонах. Ці технології можуть забезпечити додатковий рівень безпеки та прозорості в сімейних правовідносинах.

Мета статті полягає у дослідженні сучасних інструментів реєстрації та розірвання шлюбу, з'ясуванні їхньої процедури та визначення їх значення у сімейному праві України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інститут шлюбу як один із старовинних соціальних інститутів зазнає впливу численних змін у зв'язку із соціокультурними та технологічними трансформаціями. Важливою складовою такого процесу є реєстрація шлюбу, яка в сучасному суспільстві виконує важливі функції та має значення як для сімей, так і для держави.

По-перше, реєстрація шлюбу є правовим актом, що формалізує сімейні відносини. Вона встановлює юридичний статус подружжя та регулює права й обов'язки кожного партнера. Цей юридичний фундамент надає стабільність та захист інтересів сім'ї під час можливих викликів.

По-друге, реєстрація шлюбу – це важливий елемент соціокультурної норми. Вона визнає сімейні стосунки як суспільно прийнятні та підтримує їх важливість для гармонії та стабільності. Релігійні, культурні та етнічні аспекти реєстрації можуть робити внесок у багатоманітність та унікальність цього процесу.

Сьогоднішній світ накладає вимоги на адаптацію та вдосконалення різних аспектів життя суспільства, у т. ч. інститут шлюбу та сімейних відносин. Один із ключових етапів у цьому процесі – реєстрація та розірвання шлюбу через орган реєстрації актів цивільного стану. Незважаючи на те, що такий метод використовували тривалий період, сучасні технології та темпи життя вимагають його перегляду та модернізації.

Один із головних аспектів, що потребує уваги, – це технологічна застарілість процесу реєстрації та розірвання шлюбу через орган реєстрації актів цивільного стану. В сучасному інформаційному суспільстві, де швидкість та доступність інформації стають ключовими, традиційний підхід управління шлюбними відносинами справедливо вважається як відсталий.

Значуща проблема полягає у тому, що процес реєстрації та розірвання шлюбу все ще надто бюрократичний та тривалий. Чекання в чергах, паперова робота та велика кількість форм – усе це стає перешкодою для ефективного вирішення питань, пов'язаних із сімейними стосунками. Навіть за умов наявності електронних сервісів, їхня функціональність часто обмежується лише частковим виконанням завдань, залишаючи значну частину процесу поза онлайн-доступом. Згідно з результатами статистичної інформації щодо державної реєстрації актів цивільного стану, кількість заяв збільшилась [5].

Технологічна застарілість також впливає на швидкість прийняття рішень. В умовах швидкого темпу життя та змін тривалість процедур стає проблемою як для осіб, які вступають у шлюб, так і для тих, хто розглядає можливість розірвання вже чинного союзу. Забагато часу, витраченого на чекання відповіді, може вплинути на психологічний стан та взаємини партнерів.

Для вирішення таких проблем необхідно впровадити інноваційні технології та електронні сервіси в процес реєстрації та розірвання шлюбу.

Ще у 2016 р. Кабінет Міністрів України видав відповідне Розпорядження «Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу», метою якого була апробація європейських

стандартів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, спрямованих на створення сприятливих умов для отримання фізичними особами адміністративних послуг у зазначеній сфері, та забезпечення реалізації гарантованого державою права на шлюб, зокрема для учасників антитерористичної операції та внутрішньо переміщених осіб, погодитися з пропозицією Міністерства юстиції щодо запровадження реалізації пілотного проєкту щодо державної реєстрації шлюбу у скорочені строки за обраними заявниками місцем [6]. Таке розпорядження передбачало можливість реєстрації шлюбу впродовж 24 годин з моменту подання заяви.

Процедура таких нововведень була пришвидшена у зв'язку із веденням на всій території України воєнного стану. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [7], необхідно було внести зміни у процедуру реєстрації шлюбу [8, с. 101]. Процедура шлюбу за добу була введена в Україні в 2023 р. за ініціативи Міністерства юстиції. Метою цього нововведення було зробити реєстрацію шлюбу більш зручним та доступним для громадян. Шлюб за добу дає змогу молодят зареєструвати свої стосунки швидко та просто, без необхідності витратити багато часу та зусиль. Така процедура доступна для всіх молодят, які відповідають вимогам законодавства, незалежно від їхнього матеріального становища і може сприяти підвищенню рівня державної реєстрації шлюбу в Україні, оскільки він робить цей процес більш привабливим для молодят. Дослідження, проведене Державною службою статистики України у 2022 р, показало, що 60% респондентів вважають, що реєстрацію та розірвання шлюбу можна зробити онлайн. Це вказує на те, що громадяни України прагнуть до зручного та доступного способу реєстрації шлюбу.

Для реєстрації необхідно звернутись до організатора державної реєстрації шлюбу, відомості про якого розміщені відповідним територіальним органом юстиції на офіційному сайті та обрати дату й час проведення. Далі між нареченим та нареченою і організатором укладається цивільно-правовий договір про надання послуги, в якому зазначаються умови та ціна.

07 березня 2022 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», відповідно до якої державну реєстрацію шлюбу, якщо один із наречених є військовослужбовцем Збройних Сил, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Національної гвардії, іншого утвореного відповідно до законів України військового формування, поліцейським, особою рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби, особою начальницького складу Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки або працівником закладу охорони здоров'я, можуть проводити відділи державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності такого нареченого (нареченої) [9, с. 1]. Такі зміни забезпечили сприятливі умови для військових, пришвидшили процедуру й мінімізувати бюрократію.

У 2023 р. в Україні впроваджено можливість подання заяви про шлюб онлайн. Таке нововведення дає змогу молодят зареєструвати свої стосунки швидко та просто, без необхідності відвідувати орган державної реєстрації актів цивільного стану. Проте застосунок дає лише можливість подати заявку для реєстрації шлюбу, котра надалі буде зареєстрована органом ДРАЦСу.

Процедура подачі такої заяви проста та швидка. Вона полягає у завантаженні застосунку, авторизації та створенні Дії Підпису. Далі у розділі «Сім'я» необхідно обрати послугу «Заява про шлюб», заповнити відповідну заяву, в котрій вказуються особисті дані та місце реєстрації шлюбу. Заява буде опрацьована протягом одного робочого дня. Після цього ви отримаєте повідомлення на електронну адресу та в застосунку «Дія» про результати розгляду заяви.

Потрібно особисто узгодити з представниками ДРАЦС деталі церемонії та прийти в обрані час та день, щоб сказати «Так» й отримати свідоцтво про шлюб. Важливо зазначити, що наразі така послуга доступна не на всіх територіях України, зокрема, на тимчасово окупованих територіях та в зонах активних бойових дій.

Розірвання шлюбу в Україні – це серйозний і складний процес, який регулюється законодавством. Українське сімейне законодавство визначає умови й процедури розірвання шлюбу і ґрунтується на принципах охорони прав та інтересів кожного з подружжя та дітей.

Однією з основних форм розірвання шлюбу в Україні є розірвання шлюбу за поданням одного з подружжя. Така процедура може мати мирний або судовий характер.

У мирному порядку, якщо обидва подружжя погоджуються на розірвання шлюбу і вирішення всіх питань, пов'язаних з розподілом майна, аліментами та опікою над дітьми, вони можуть звернутися до органу реєстрації актів цивільного стану для реєстрації розірвання шлюбу. Проте, якщо одне з подружжя

не погоджується на розірвання або на вирішення конфліктних питань, тоді справа переходить до судового процесу. Шлюб може бути розірваний за рішенням суду на вимогу одного з подружжя на таких підставах.

Невлаштованість сімейного життя, різні погляди на людські цінності – це найбільш поширені підстави, з якими звертаються до суду задля його розірвання. Їх застосовують, якщо шлюб фактично припинився, подружжя не проживає разом, не веде спільного господарства та не має спільних інтересів. Зміна обставин, за яких подружжя перебуває у шлюбі (ст. 110 ЦК України), – таку підставу застосовують, якщо після укладення шлюбу в подружжя виникли обставини, які роблять подальше спільне життя неможливим або неприпустимим. Наприклад, якщо один із подружжя став злочинцем, хронічним алкоголіком або наркоманом. Кримінальне переслідування одного з подружжя (ст. 110 ЦК України) – таку підставу застосовують, якщо один із подружжя засуджений до покарання, яке виключає можливість спільного проживання з іншим подружжям. Відсутність у чоловіка батьківства щодо дитини, яка народилася в шлюбі (ч. 4 ст. 110 ЦК України) – таку підставу застосовують, якщо встановлено, що батьком дитини не є чоловік, з яким жінка перебуває у шлюбі. Невстановлення батьківства щодо дитини, яка народилася в шлюбі (ч. 5 ст. 110 ЦК України)[10] – таку підставу застосовують, якщо не встановлено батька дитини.

Судовий шлях передбачає подання позову на розірвання шлюбу до суду. Суд вивчає всі обставини справи, вирішує питання про розподіл майна, аліменти та опіку над дітьми. У разі, якщо одне з подружжя доводить виникнення непоправних порушень (зрада чи насильство), це може впливати на рішення суду щодо умов розірвання шлюбу.

Важливо враховувати, що судовий процес може бути тривалим і вимагати значних зусиль та ресурсів. Крім того, суд враховує інтереси дітей та дбає про їхнє найкраще благополуччя.

Загалом, розірвання шлюбу в Україні – це процес, що регулюється законом і враховує інтереси всіх сторін, особливо дітей. Охорона прав і справедливе вирішення всіх питань є головними принципами сімейного законодавства України.

Згідно з нововведенням 2023 р. процедура подання заяви про розірвання шлюбу теж може здійснюватися через «Дію». Порядок подання відповідає заяві про реєстрацію шлюбу. Заява буде опрацьована протягом одного робочого дня. Після цього надійде повідомлення на електронну адресу та в застосунку «Дія» про результати розгляду заяви. Якщо заяву буде схвалено, шлюб буде розірвано в день надходження заяви. Проте така процедура також має свої недоліки – вона доступна лише на території, підконтрольній українському Уряду. Крім цього, з огляду на новизну мобільного застосунку інколи все-таки можуть виникати технічні проблеми.

У зв'язку з подіями сьогодення, велика частина українців зараз знаходиться за межами держави. Саме тому створено інструмент, що дає змогу розірвати шлюб, знаходячись в іншій країні. Подружжя, що прийняло таке рішення, може звернутись за такою послугою до посольства або консульства України. Для цього необхідно написати відповідну заяву, у котрій вказати особу та шлюбний статус подружжя та сплатити консульський збір. Таку заяву консул розглядає протягом 30 днів, а в разі її задоволення видається свідоцтво про розірвання шлюбу. Недоліком такої процедури є необхідність сплати консульського збору та потреба особистого звернення двох членів подружжя.

Висновки. З огляду на вищевикладений матеріал можна зробити такі висновки. В Україні існує традиційні інструменти реєстрації та розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану, що регулюються чинним законодавством України, у т. ч. Сімейний Кодекс України. Такі процедури функціонують та забезпечують бажаний результат, проте мають певні недоліки. Їхніми недоліками є тривала реалізація та бюрократизований процес.

У зв'язку з розвитком технологій сьогодення, міжнародний досвід та потреби українського суспільства, створено інструменти, що забезпечують пришвидшення та полегшення такого процесу, зокрема такі: шлюб за добу, можливість подання заяви про реєстрацію та розірвання шлюбу через мобільний застосунок «Дія» та процес розірвання шлюбу за зверненням подружжя до посольства України. Вказані нововведення зробили такі процедури більш доступними (навіть для військових) та посприяли ефективному здійсненню державної реєстрації.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Офіційне видання. Київ : Право, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 13.11.2023).
2. Дутко А. О. Сімейне право України. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 15.11.2023).

4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 1 липня 2010 року № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> (дата звернення: 15.11.2023).
5. Інформація про результати роботи органів державної реєстрації актів цивільного стану за I півріччя 2023 року. URL: https://minjust.gov.ua/actual-info/stat_info (дата звернення: 15.11.2023).
6. Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 року № 502-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2023).
7. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 15.11.2023).
8. Бурлака О. Захист сім'ї в умовах воєнного стану в Україні. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 29 верес. 2022 р.) [редкол.: С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, В. П. Мироненко та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 100–102.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» від 7 березня 2022 року № 213 м. Київ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.11.2023).
10. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.11.2023).

References

1. *Konstyutsiia Ukrainy: Ofitsiine vydannia [Constitution of Ukraine: Official edition]* (1996). Kyiv: Pravo. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> [in Ukrainian]
2. Dutko, A. O. (2018). *Simeine pravo Ukrainy [Family law of Ukraine]*. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian]
3. *Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine]*: Zakon Ukrainy vid 10 sichnia 2002 roku № 2947-III. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> [in Ukrainian]
4. *Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu reiestratsiiu aktiv tsyvilnoho stanu» [Law of Ukraine «On State Registration of Civil Status Acts»]*: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2010 roku № 2398-VI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> [in Ukrainian]
5. *Informatsiia pro rezultaty roboty orhaniv derzhavnoi reiestratsii aktiv tsyvilnoho stanu za I pivrichchia 2023 roku [Information on the results of the state registration of civil status acts for the first half of 2023]*. Retrieved from https://minjust.gov.ua/actual-info/stat_info [in Ukrainian]
6. *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zaprovadzhennia realizatsii pilotnoho proektu shchodo derzhavnoi reiestratsii shliubu [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the implementation of the pilot project on state marriage registration» dated July 13, 2016]* vid 13 lypnia 2016 roku. m. Kyiv № 502-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian]
7. *Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» : Zakon Ukrainy vid 24.02.2022 № 2102-IKh [Decree of the President of Ukraine «On the introduction of martial law in Ukraine»]*. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> [in Ukrainian]
8. Burlaka, O. (2022). *Zakhyst simi v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. Rehulivannia pryvatno-pravovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu v Ukraini : materialy mizhvuz. nauk.-prakt. konf. [Protection of the family in the conditions of martial law in Ukraine. Regulation of private legal relations in the conditions of martial law in Ukraine: materials of the interuniversity. science and practice conf.]* (Kyiv, 29 veres. 2022 r.) [redkol.: S.D. Husariev, S. S. Cherniavskiy, V. P. Myronenko ta in.]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. Sprav, 100-102 [in Ukrainian]
9. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Protection of the family in the conditions of martial law in Ukraine. Regulation of private legal relations in the conditions of martial law in Ukraine: materials of the interuniversity. science and practice conf. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some issues of state registration of marriage under martial law»]. Deiki pytannia derzhavnoi reiestratsii shliubu v umovakh voiennoho stanu vid 7 bereznia 2022 roku № 213]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
10. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]*: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku № 435-IV. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28.11.2023